

לשוננו לעם

עורכים: א' איתן ומ' מדן

כרך לו, תשמ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הורתם בעברית ולידתם בידיש

ב. סברת פרס

הפיטוי הציורי "סברת פרס", המורה על סברה שנבדתה כאילו מתוך פרסו של אומרה, ואין לה על מה שתסמוך על פי השכל הישר, היא תרגום מילולי ממקורו היידי "א בויך סברה", לכאורה. לפי זה, צירוף המלים היידי הזה הוא פרי טבעי של חינוניות דרך ההבעה העממית אצל המוני יהודים בתפוצות יידיש בעבר. אבל אין זה פשוט כל כך.

המלה סברא (לפי הפתיב התלמודי) הייתה שגורה אצל לומדי תורה מדורי דורות, במשמע דעה או הנחה שנקבעה על פי ההיגיון ושיקול הדעת, להבדיל מדעה שהופעה על יסוד ראיה מפסוק שבתורה או על פי הלכה פסוקה. במינוח התלמודי יש הבחנה ברורה בין סברא לגמרא, וכן בין סברא לקרא (= מקרא)¹, כפי המימרה של אפיי: "גמרא גמירנא, סברא לא ידענא (גמרא לומד אני, סברא איני יודע — יומא לג ע"א), ושם רש"י: "לתת טעם לדבר מדעתו". וכך רש"י במגילה יח ע"ב, בדיבור המתחיל "אהדורי סברא": "דבר הבא מפינת הלב". ובעבודה זרה יט ע"א הוסיף: "סברא — ללמוד חריפות וחידוד

1. במאי קא מיפלגי, אי בעית אימא קרא, אי בעית אימא סברא

(ברכות ד ע"ב).

הלב, לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד". ויש עוד פיוצא בזה בתלמוד. גם המלה פָּרַס שגורה בתלמוד ובמדרשים², בדברי הלכה ואגדה, פעניינה וגם בהשאלה: ממלא פרסו במאכלים, מילא פרסו בתורה, פרסה בין שיניה (אישה הרה), ואין כאן מקום להאריך בזה.

הביטוי "סברת פרס" מופיע בשאלות ותשובות של מהר"ם מרוטנבורג במאה י"ג, סי' רי"ד, בהוצאת לבוב תר"ך. לפי מאקס וויינרייך³ אין ספק שהוא ביטוי מלשון מהר"ם מרוטנבורג שבכתב, והוא תרגום מידיש. לעומת זאת במילון בן-יהודה מובא הצירוף "מדעת פרס", שנמצא בקטעי הגניזה וגם בשו"ת רבינו תם. וכן יש פסוקים במקרא ואמרות חז"ל, שבהם נרמזים גם בטן וקרב ומעיים כמקום של מחשבה ודעת (ובְטָנָם תכין מרמה — איוב טו, לה, ובקרבן ישים אָרְבּוֹ — ירמיה ט, ז, ותרגום "ובקרבן" — ובמעוהי). אבל הצירוף "סברת פרס" אין בהם, ויש להבדיל בין "דעת" ו"מחשבה" בחלק מגוף האדם בהשאלה כללית לבין סברתה, שמשמע מיוחד ומפורט לה, שהגדרת רש"י למעלה: "ללמוד חריפות

---

2. פָּרַשׁ בלשון מקרא (מלא כָּרְשׁוֹ מְעַדְנִי — ירמיה נא, לד), ובלשון חכמים "הפרס הפנימית", כנאמר בשמו של רבי יוסי בן חנינא (חולין ע"ב): "כל הפרס פולז זו היא פרס הפנימית. ואיהו פרס החיצון? בשר החופה את רוב הפרס". מפאן פרסתן = בעל פרס (שור פרסתן — חולין ס"א).
3. מאקס וויינרייך, די געשיכטע פון דער יידישער שפראך, פרך ג', עמוד 236. הוא מסתייע בהזראת מהר"ם מרוטנבורג לנתר על הניקוד הנכון של פ"א רפה של "פי" בפסוק "כי פי ד' דיבר" ולבטא פ"א דגושה, פי בידיש של זמנו "פי" בפ"א רפה היה משמעה "פֵּע" (= מסריח).

והידוד הלב", ואין זה מבוטא אלא ב"סברת פרס" דוקא. ממילא, שאר הביטויים שבמקורות, הרומזים גם לחלקי-גוף אחרים של אדם לעניין השאלה זו, אינם מעלים ולא מורידים לגבי הנידון.

ואף על פי כן אותו הצירוף "סברת פרס" מתמיה. לפי דרך ההבעה המקובלת לרוב במקורות, בודים דברים מן ה ל ב , דברים יוצאים מן ה ל ב ונכנסים אל ה ל ב , מחשבות, מזימות וכונות מקומן בלב, כפי פירוש רש"י הנ"ל: סברא — דבר הפא מ ב י נ ת ה ל ב . אם כן, מה עניין סברה אצל פרס דוקא? אפילו לשם בידוח הדעת מתבקש רמז פלשהו לשייכותן העניינית זו לזו, וכל שכך בביטוי פולקלורי, שלא תיתכן שגירותו בפי הבריות, כשחלקיו מתקשרים זה לזה כאפונה אל הקיר. אכן יש קשר ענייני בין סברה לכרס. הוא נולד אצל אבות אבותינו בימי הביניים הקדומים, בלמדם מדרש ביחידות או בחברת לומדי מדרש בבית-המדרש, פשהיו יושבים גחונים ומשתאים על הדרוש המפתיע שבתנחומא, פקודי ט, על בני ישראל שהיו פרים ורבים במצרים, לאמור: "רבותינו אומרים, יש מהן יולדות שנים בבת אחת, ויש אומרין ששה ב כ ר ס אחד, ויש אומרין שנים עשר ב כ ר ס אחד, ויש אומרין ששים ריבוא וכו'". הפלא ופלא! הסברה של "בכרס אחד" חוזרת ונשנית בשמות רבה א, ח בתוספת נוסח: "...ויעצמו, יש אומרים ששה בכרס אחד, ואל תתמה, שהרי עקרב שהיא מן השרצים יולדת שבעים". ושוב היא מובאת בשיר השירים רפה א, ג, הנך יפה רעיתי, מתובלת בסממן פולקלורי מובהק: "רבי היה יושב ודורש, ונתנמנם הציפור. ביקש לעוררן, אמר: ילדה אשה אחת

במצרים ששים ריבוא בכרס אחד. והיה שם תלמיד אחד ורבי ישמעאל ברבי יוסי שמו. אמר ליה: מאן הנת פן (מי הייתה פן)? אמר ליה: זו יוכבד, שילדה את משה, ששקול פנגד ששים ריבוא של ישראל".

הדרוש הזה על ששים ריבוא בכרס אחד בא לפשט את הסברה, על פי היקש הגיוני למשה, אך התמיהה על דברי תנחומא הנ"ל עדיין בעינה עומדת, והיא מובאת בביאור "עץ יוסף" שם ("ויש אומרים ששים ריבוא"): "אגדה זו קשה להבין, כי הוא נמנע אף בדגים, ואין לומר דקאי על משה, ששקול פנגד ששים ריבוא, דאם פן, למה ליה למדרש להביא ראיה מדגים, שכתוב בהם 'וישרצו'?"

אמנם אין מקשין באגדה, יהא ביאורה פזה או פזה — אך נראה, שבתוך כך נולד הצירוף "א בויך סברא" בידיש, שתרגומו "סברת פרס", והוא התנחל ברבות הימים במילונים ובלקסיקונים כדבר מובן מאליו בהוראת סברה בדויה מן הפרס, אם פי הוראתו המדויקת והמקורית סברה של "ששים בכרס אחד" מן האגדה.